

Neolit i wczesna epoka brązu

JANINA BUKOWSKA-GEDIGOWA

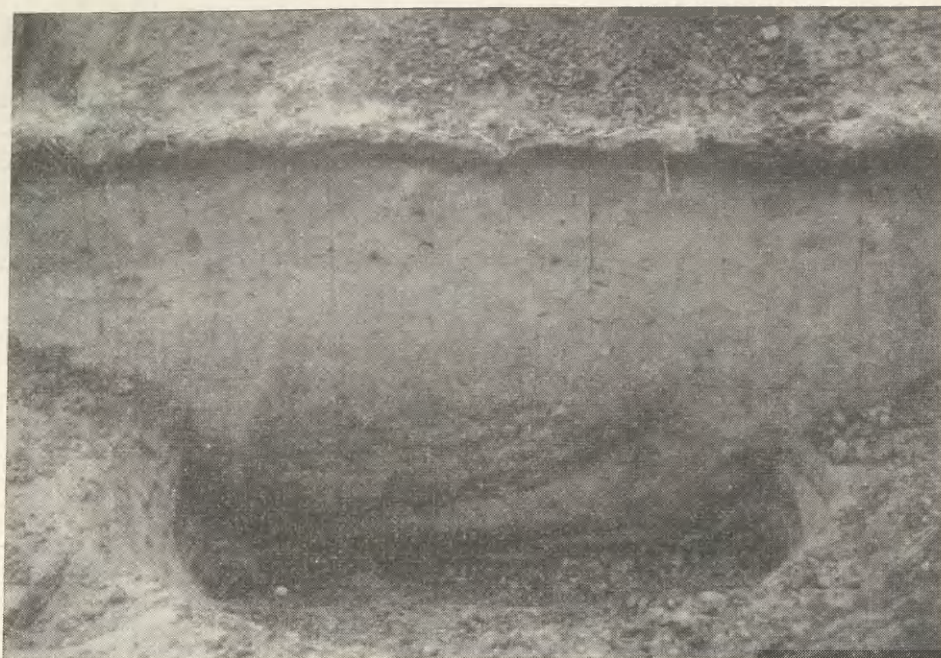
SPRAWOZDANIE Z BADAŃ W PIETROWICACH WIELKICH,
POW. RACIBÓRZ, W 1964 ROKU

Badania neolitycznej osady na stanowisku 8 w Pietrowicach Wielkich, pow. Racibórz, kontynuowano¹ również w roku 1964². Najważniejszym zagadnieniem, które mieliśmy na uwadze przystępując do badań, było ustalenie zasięgu osadnictwa neolitycznego na badanym wzniesieniu. Założono w tym celu trzy wykopy (VI, VII, VIII), zlokalizowane (na tej samej osi) na polu ob. A. Marcinek z Pietrowic Wielkich, w odległości po 80 m od siebie. Ostatni wykop znajdował się prawie na krańcu stoku wspomnianego wzniesienia (od strony południowej), w niewielkiej odległości od podmokłych łąk i rzeki Troi. Tak więc uzyskaliśmy na długości ok. 240 m potwierdzenie dalszego występowania śladów osadnictwa, które wskazywałyby, że nie mamy tu jeszcze do czynienia z krańcem osady.

Pierwszy z wytyczonych wykopów miał kształt prostokąta o wymiarach $7,5 \times 10$ m, pozostałe dwa 5×10 m. Dłuższą osią wykopy były usytuowane mniej więcej po linii N—S, prostopadłe do drogi polnej przebiegającej obok piaskowni ob. H. Siwonina. W obrębie wszystkich zbadanych wykopów układ warstw był raczej jednolity. Pod 25-centymetrową warstwą ziemi ornej zalegała brunatnoczarniawa, nieco zbita, próchniczna warstwa kulturowa, o przeciętnej miąższości ok. 30—40 cm. Zawartość kulturowa w obrębie tych warstw była ilościowo duża, złożona głównie z ceramiki neolitycznej i sporej ilości krzemieni. Z zabytków drobniejszych wystąpiło sporo przedmiotów związanych z tkactwem (przędliki, ciężarki tkackie), poza tym fragmenty toporków z łupku, siekierek, kamieni żarnowych i rozcieracze. W warstwie kulturowej, na poziomie ok. 40—50 cm od powierzchni ziemi, natrafiono miejscami na skupiska polepy, z wyraźnymi odciskami prętów o średnicy do 2,5 cm. Skupiska te były jednak małe, chaotycznie ułożone, trudno

¹ J. Bukowska-Gedigowa, *Badania osady neolitycznej w Pietrowicach Wielkich, pow. Racibórz, w latach 1960—1961*, „Spraw. Arch”, t. 15: 1963, s. 32—46; te j ż e, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych osady neolitycznej w Pietrowicach Wielkich, pow. Racibórz, w 1962 roku*, „Spraw. Arch”, t. 16: 1964, s. 15—21; te j ż e, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w rejonie Pietrowic Wielkich, pow. Racibórz, w 1963 roku*, „Spraw. Arch”, t. 17: 1965, s. 47—53.

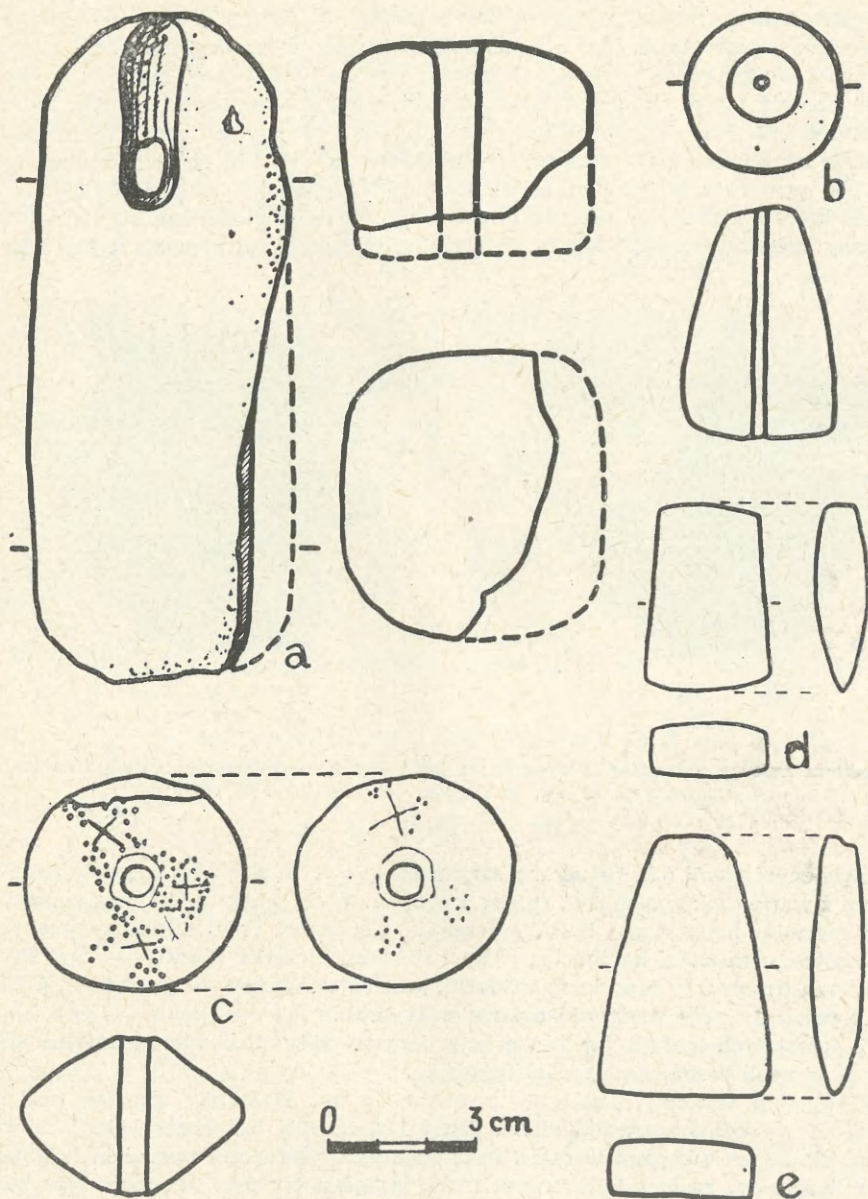
² W 1964 roku w badaniach, finansowanych przez Zakład Archeologii Śląska IHKM PAN we Wrocławiu, brali udział poza autorką sprawozdania: dr B. Gediga, F. Dechnig (laborantka) oraz studenci archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego A. Domańska, Z. Niciński i T. Szczurek.

*a**b*

Ryc. 1. Pietrowice Wielkie, pow. Racibórz, stan. 8:

a — profil po linii W—E przez jamę 110 A; *b* — rzut poziomy jam 114 i 116 na głębokości ok. 70 cm

Fot. A. Szczodrak (*a*) i B. Gediga (*b*)

Ryc. 2. Pietrowice Wielkie, pow. Racibórz, stan 8:

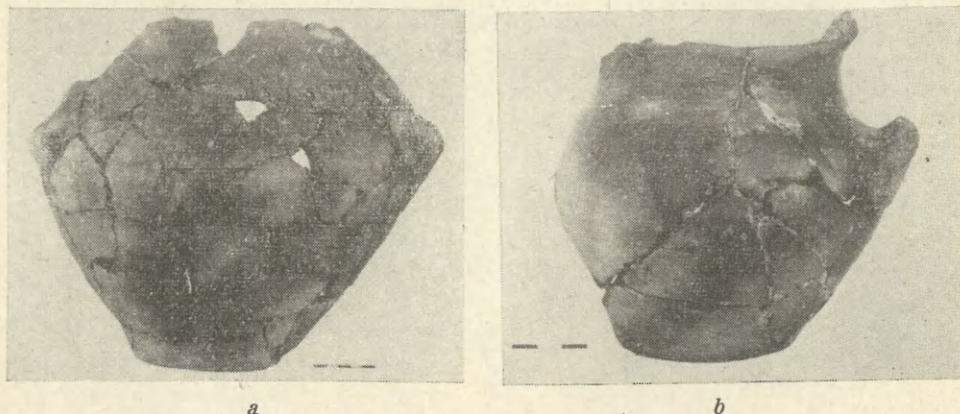
a — ciężarek tkacki z jamy 118; b — ciężarek tkacki z jamy; c — przęślik zdobiony z jamy 110A; d — mała siekierka kamienna z jamy 114; e — siekierka kamienna z war. II, ar 410

Rys. I. Tołkin

więc ustalić, z czym były związane. Żadnych zarysów domów lub innych konstrukcji na tym poziomie nie stwierdzono.

W pierwszym wykopie odsłonięto 8 jam. Spośród nich dwie były zbliżone do

siebie kształtem w rzucie poziomym i w przekroju pionowym. Jedna z nich (jama 106 A) miała dość regularny, prawie kolisty kształt w rzucie poziomym, wypełniona była dużą ilością przepalanej polepy, okolonej miejscami smużkami intensywnie czarnej, tłustej ziemi z węgielkami drzewnymi i spalonymi ziarnami zboża. Wyraźny zarys jamy wystąpił na głębokości ok. 80 cm od powierzchni ziemi. Średnica jej wynosiła ok. 1,80 m, zaś głębokość ok. 60 cm, licząc od zarysu na calcu. W przekroju pionowym miała kształt zbliżony do trapezu. Druga jama, również kolistą, o średnicy ok. 1,80 m miała w przekroju pionowym regularny, trapezowaty kształt (ryc. 1a). Dno było płaskie i wystąpiło na głębokości ok. 1,80 m

Ryc. 3. Pietrowice Wielkie, pow. Racibórz, stan. 8:

a — amfora kultury pucharów lejkowatych z jamy 112; b — dzbanek kultury pucharów lejkowatych, ar 410, dz. c, war. II (głęb. ok. 60 cm)

Fot. A. Szczodrak

od powierzchni ziemi (ok. 100 cm od zarysu na calcu). Wypełnisko było niejednorodne, złożone z warstewek spalenizny, polepy i popiołu. W wypełnisku obu jam znaleziono sporo ceramiki neolitycznej kultury ceramiki wstęgowej rytej i kultury pucharów lejkowatych oraz dużo narzędzi z gliny (prześliki, ciężarki tkackie — ryc. 2a—c), z kamienia (fragmenty toporków, siekierki, kamienie żarnowe — ryc. 2d—e), a także czopik powstały przy wierceniu otworu w toporku.

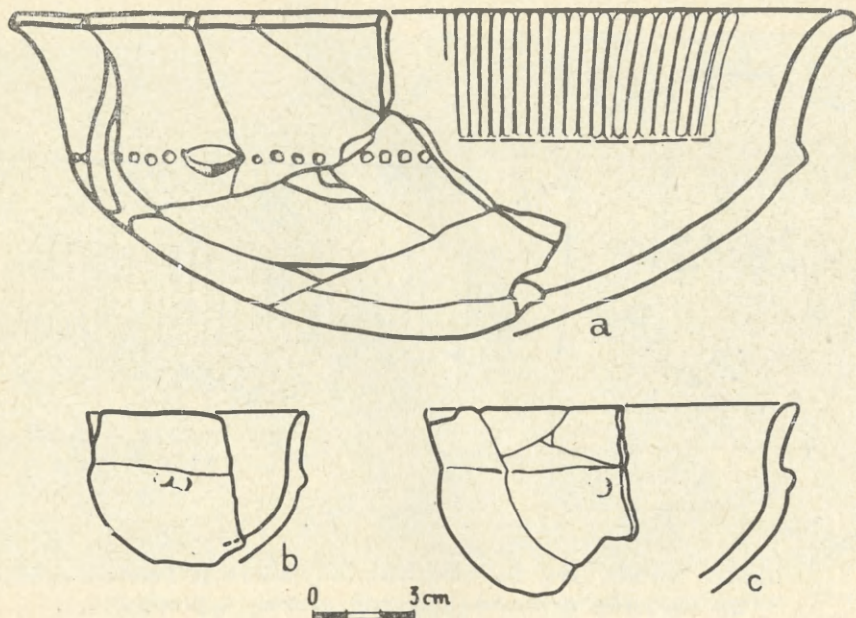
Z pozostałych sześciu jam dwie były jamami wczesnośredniowiecznymi, wkopanymi w neolityczną warstwę kulturową³.

W obrębie wykopu drugiego odsłonięto 5 jam. Wystąpiły one na poziomie ok. 50—60 cm od powierzchni ziemi. Jama 112, kolistą, o średnicy ok. 1 m, była płytka, ok. 20 cm wkopana w calc. Poza drobnymi skorupami zawierała fragmenty dużego naczynia, amfory kultury pucharów lejkowatych (ryc. 3a), wewnątrz której znaleziono kilka bardzo drobnych kosteczek. Druga jama, tylko nieco głębsza, zawierała w swoim wypełnisku bardzo dużo polepy, przy dnie natomiast warstwę gliny, która na skutek styczności z ogniem przybrała rudoceglastą barwę. Jama 115 była duża, kolistą, o średnicy ok. 2,80 m, jednak bardzo płytko wkopana w calc. Na głębokości ok. 30 cm od zarysu na calcu (ok. 80 cm od powierzchni ziemi) wystąpiło dno jamy. W profilu miała kształt nieckowaty. W jamie tej było bardzo mało

³ Całość materiałów wczesnośredniowiecznych zostanie omówiona w oddzielnym opracowaniu. Materiał ceramiczny uzyskany w br. można wstępnie datować na VII w.

materiału zabytkowego, kulturowo związanego z pucharami lejkowatymi. Odsłonięto również dwie jamy, z których jedna została przecięta przez drugą (ryc. 1b). Były to koliste małe jamy, o średnicy 1,20 i 1,40 m, niezbyt głębokie. Dno występowało na głębokości ok. 20—30 cm od zarysu jamy na calcu.

W ostatnim wykopie, na głębokości ok. 70 cm od powierzchni ziemi, natrafiono na jedną dużą jamę, odsłoniętą jednak tylko częściowo, ponieważ dalsza jej część wchodziła w zachodni profil wykopu. Po linii N—S miała ok. 2,70 m, natomiast po linii W—E, od profilu do krańca jamy, ok. 3 m. Jama ta była płytka, skończyła

Ryc. 4. Pietrowice Wielkie, pow. Racibórz, stan. 8. Ceramika neolityczna:
a — misa zdobiona żłobkami od strony wewnętrznej, ar 410, war. II; b, c — naczynka z jamy 111

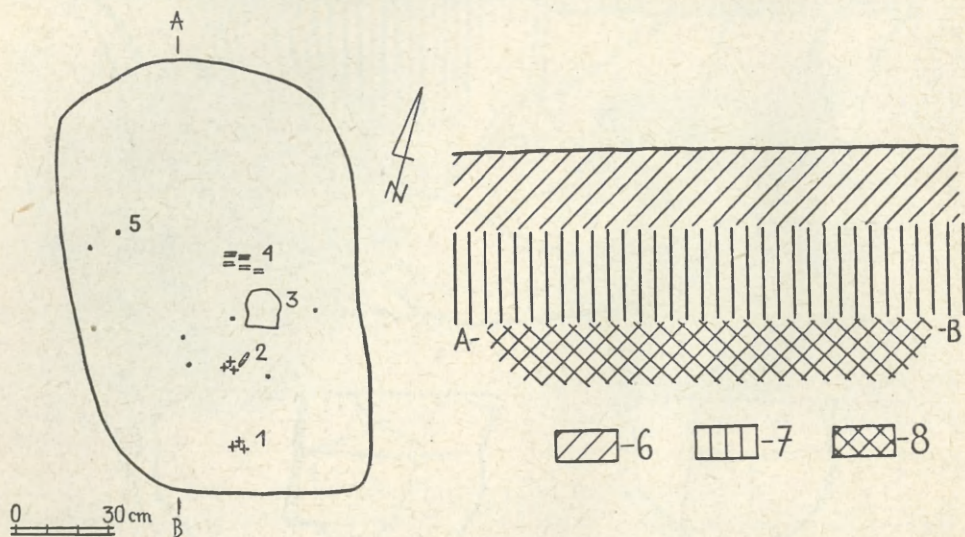
Rys. I. Tołkin

się częściowo na głębokości ok. 90 cm. Poniżej pozostały dwie małe, okrągłe jamki wkopane do głębokości ok. 100—105 cm, wypełnione tą samą brunatnoczarniawą ziemią z drobnymi bryłkami polepy, co jama duża. Być może były to resztki obiektu mieszkalnego.

W uzyskanym materiale występuje, prawie w większości, neolityczny materiał ceramiczny związany z kulturą pucharów lejkowatych i kulturą ceramiki wstęgowej rytej. Formy kultury pucharów lejkowatych reprezentowane są przez naczynia workowate z plastyczną karbowaną listwą pod krawędzią, mniejsze naczynia jajowate z nakłuciami paznokciowymi na powierzchni, puchary o szerokim kołnierzu, zaopatrzone w górnej części brzuśca w małe, plastyczne, półksiężycowate listewki. Poza tym występowały również dzbanki z szerokim, nerkowatym w przekroju uchem (ryc. 3b), małe kubeczki z uszkiem wystającym nieco ponad krawędź misy i inne formy naczyń (ryc. 4). Naczynia te zostały wykonane z tłustej gliny, zawierającej niewiele domieszki schudzającej. Wypalone są na kolor brunatnawy, brunatnożółtawy i żółtawy. Powierzchnie są równe, dość gładkie, rzadziej szorstkie.

Ceramika kultury wstęgowej rytej występuje w mniejszej ilości niż poprzednia. Do tej pory natrafiono na małe, kuliste, cienkościenne naczynka, niezdobione, o gładkich, czasem szorstkich powierzchniach, oraz większe naczynia, również kuliste, z ornamentem rytym, wolutowym. Poza tym znaleziono fragmenty naczyń grubościennych.

Pozyskano dalsze materiały poświadczające znaczniejszą rolę rolnictwa w życiu mieszkańców osady. Znaleziono dużo kamieni żarnowych i rozcieracze oraz zwięglone ziarna zbóż. Uderza natomiast w dalszym ciągu mała ilość kości zwierzęcych.

Ryc. 5. Pietrowice Wielkie, pow. Racibórz, stan. 8 (piaskownia Paletty). Grób kultury pucharów dzwonowatych, rzut poziomy i przekrój:

1 — drobne kosteczki; 2 — wiór krzemienny; 3 — nieornamentowany puchar; 4 — drobne bryłki polepy; 5 — nikłe ślady węgielków drzewnych; 6 — ziemia orna; 7 — brudnożółta ziemia nasycona gliną i żwirem; 8 — jasnobrunatna ziemia stanowiąca wypełniko jamy

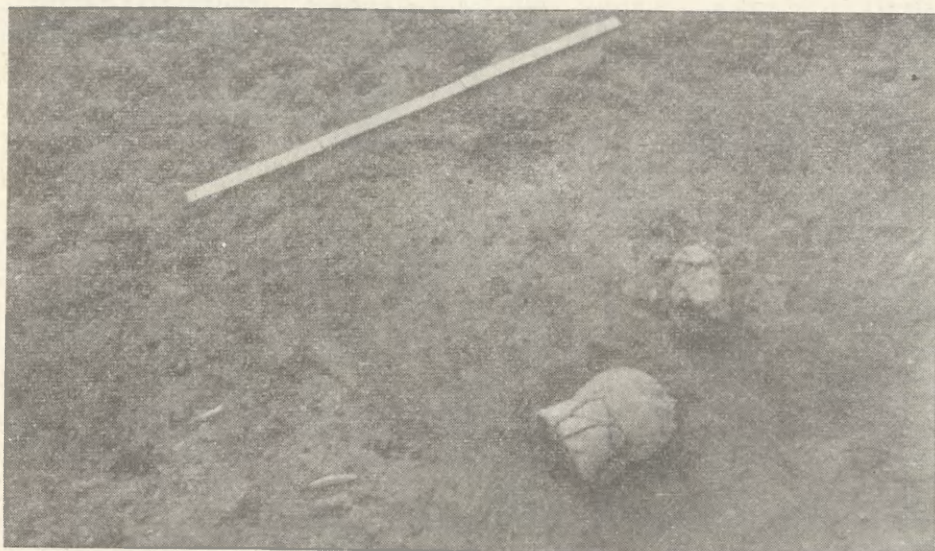
Rys. W. Hadyńska

Zachowane fragmenty są bardzo kruche i w większości bardzo drobne. Z poddanych analizie 517 fragmentów tylko 200 zdołano rozpoznać i ustalić, z jakiego gatunku zwierząt pochodzą⁴. Najliczniej są reprezentowane kości bydła domowego, i to dużego wzrostu, niewiele natomiast jest szczątków bydła małego. Większość też pochodzi ze zwierząt dorosłych, a tylko ok. 1% z cieląt 2—5-miesięcznych. Kości świni domowej pochodzą również z osobników dorosłych (18—36-miesięcznych), brak natomiast zupełnie szczątków kostnych prosiąt. Poza tym rozpoznano jeszcze kilka kości konia i owcy. Brak natomiast zupełnie kości zwierząt łownych i ptaków. Ogółem rozpoznano kości z 67 osobników bydła, 24 osobników świni domowej, 7 koni i 5 owiec.

Podczas trwania prac badawczych osady, przeprowadzono wstępne badania wykopaliskowe na znanym cmentarzysku kultury pucharów dzwonowatych, zloka-

⁴ Rozpoznanie szczątków kostnych dokonał doc. dr K. Myczkowski, Kierownik Katedry Anatomii Zwierząt Domowych WSR we Wrocławiu. Wyniki ekspertyzy znajdują się w archiwum Zakładu Archeologii Śląska IHKM PAN we Wrocławiu pod nr. 2/64.

lizowanym przy piaskowni E. Paletty, w odległości ok. 100 m w kierunku zachodnim od wspomnianej tu osady. Badania miały na celu stwierdzenie, czy cmentarzysko zostało w całości wyeksplorowane w latach międzywojennych. Założono dwa wykopy, o powierzchni po 50 m² każdy, przylegające prawie do południowej ściany wybieżyska piaskowni. Na jednym z wykopów, na głębokości ok. 50 cm, natrafiono na jamę grobową, o wymiarach 0,90 m × 1,40 m. W rzucie poziomym miała kształt zbliżony do nieco zdeformowanego prostokąta. Dłuższą osią była usytuowana po linii N—S, z nieznacznym odchyleniem w kierunku północno-zachod-

Ryc. 6. Pietrowice Wielkie, pow. Racibórz, stan. 8 (piaskownia Paletty). Ten sam grób widziany od strony zachodniej na głębokości ok. 60 cm

Fot. B. Gediga

nim. Tuż pod powierzchnią jamy mniej więcej pośrodku, odsłonięto jedno naczynie, które było silnie zniszczone i leżało na boku, wylewem w kierunku południowym. Kilka centymetrów poniżej, w niewielkiej odległości od naczynia, natrafiono na mały wiór krzemienisty i bardzo drobne kosteczki. Za naczyniem od strony północnej wystąpiła bryłka polepy (ryc. 5 i 6). Naczynie stanowiło cienkościenny puchar z dość wysoką, lejkowato wychyloną na zewnątrz szyjką i niezbyt baniastym brzuścem. Dno było płaskie, słabo wyodrębnione. Naczynie wykonane zostało z gliny, zawierającej dużo drobnoziarnistej domieszki schudzającej. Było słabo wypalone, na kolor ceglastożółtawy. Powierzchnia szorstka.

Omówiony zespół jest 15 grobem kultury pucharów dzwonowatych, odkrytym do tej pory na tym cmentarzysku⁵, związanym z grupą czesko-morawską tej kultury.

Zakład Archeologii Śląska
IHKM PAN we Wrocławiu

⁵ J. Bukowska-Gedigowa, *Cmentarzysko kultury pucharów dzwonowatych w Pietrowicach Wielkich, pow. Racibórz*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego”, Archeologia, nr 3, Bytom 1965.

JANINA BUKOWSKA-GEDIGOWA

REPORT ON THE EXCAVATIONS AT PIETROWICE WIELKIE, DISTR.
RACIBÓRZ, IN 1964

The excavations of the neolithic settlement at Pietrowice Wielkie, distr. Racibórz, site 8, have revealed 13 oval or circular pits, ranging in size from 1,10 to about 3 m. Some are remains of hearths while other seem to have served for storage or for dwelling (pit 118). The pottery from the site belongs to the Funnel beaker and Danubian I cultures. Tools included whorls, loom-weights, fragments of stone axes, quernstones and rubbers. Two medieval pits dug into the neolithic culture layer also came to light.

A well-known cemetery of the Bell beaker culture, situated about 100 m west of the habitation site, has been examined. Only one grave has been disclosed. It contained an ornamented beaker-shaped vessel, a flint blade and few bones. This is the 15th grave discovered so far on the cemetery (including those unearthed in the pre-war investigations). Like the other graves, it belongs to the Bohemian-Moravian group of the Bell beaker culture.